

4 PRAŽSKÁ TISKÁRNA JEZUITSKÁ A TISKÁRNA ARCIBISKUPSKÁ

Pobělohorská domácí knižní kultura byla významně ovlivněna pražskou Tiskárnou jezuitskou, pracující v režii jezuitského řádu a pražské univerzity. Dobou působnosti patří mezi evropskými sesterskými středisky k nejděle fungujícím a kapacitou se bezkonkurenčně řadí do čela všech českých a moravských dílen 15. až 18. století.

Jezuité po svém příchodu do Čech (1556) nepokládali za vhodné vlastní tiskárnu zatěžovat již tak náročný provoz klementinské koleje, nadané 1562 právy vysokého učení. Potřebnou řádovou a protireformační literaturu opatrovali nákupem v cizině. Později se obraceli na katolicky orientované pražské tiskaře – před 1620 to byli Kašpar Kargesius a Tobiáš Leopold, po 1620 Jan a Štěpán Bylinovi, Zikmund Léva či Pavel Sessius.

Z let 1602 a 1612 vlastnili sice Rudolfovo a Matyášovo privilegium stíhající patisk řádové literatury, avšak ještě pobělohorský rektor koleje Valentin Coronius odmítl zprovoznit konfiskovanou tiskárnu Samuela Adama z Veleslavína, kterou jezuitům 27. května 1621 daroval císař Ferdinand II. Raději ji za nepatrnou sumu obratem přenechal 14. srpna 1621 Juditě Bylinové.

Vážné úvahy o instalaci řádové tiskárny se objevily až na počátku 30. let a jsou spjaty se jménem významného jezuitského učitele, kazatele a literáta Jiřího Plachého st. (častěji též Ferus, 1586 – 1655). Jezuité v obavách z konkurence právě zakládané Tiskárny arcibiskupské si roku 1632 u purkrabího Jaroslava Bořity z Martinic vymohli jako kompenzaci škod vzniklých během saské okupace převedení Sessiovy univerzitní dílny do vlastnictví řádu. Dozajista však nešlo o náhradu lukrativní. Sessiova dílna byla od konce 20. let rozprodávána už jejím majitelem a také exulant Samuel Martinus, který ji obsadil během saského vpádu do Prahy na přelomu let 1631 – 1632, z ní tajně některé štočky vyvezl.

Není proto divu, že faktický provoz řádové Tiskárny počíná až rokem 1635, a to ve více než skromných podmínkách. Ačkoli její spiritus agens Plachý chybějící či opotřebovaný fundus postupně dokupoval (např. už 1631 z jezuitské koleje v Nise), do 40. let 17. století se jezuité mohli koncentrovat jen na výrobu typograficky a ilustračně méně náročných českých překladů z němčiny. Roku 1645 však Tiskárna dražbou majetku Jana Byliny definitivně získala tiskové písmo a některé štočky někdejší melantrišsko-adamovské tiskárny. Kromě iniciál a jiného knižního dekoru šlo kupříkladu o cyklus dřevorezů Tance smrti (prvně otištěn 1563), Abelův a Tertiův cyklus k Bibli (1570), ilustrační doprovod postily Johanna Fera (1574 – 1575) a Harantova cestopisu (1608). Tento nákup dílnu povýšil na nejlépe vybavenou tiskárnu v Čechách

17. století (k renovaci písmového fundusu jezuité angažovali 1644 – 1645 Jiřího Šípaře a 1645 – 1647 Johanna Schallmaiera z Vídně, v letech 1677 – 1678 objednali u salcburského písmolijce Pankraze Lobingera odlití nového latinského a řeckého písma, 1746 zakoupili hebrejskou sadu od profesora Františka Haselbauera atp.). Někdy před polovinou 17. století vypracovali jezuité projekt na zřízení vlastní papírny na Okoři, ale z úvah nakonec sešlo.

Jak dokládají formulace nejstarších impres, Tiskárna sídlila 1635 – 1636 „ve Velké koleji“ (Karolinum). Mezi 1636 – 1639 se přestěhovala a fungovala „ve Staré koleji“ (Klementinum), ale impresa 1637 – 1647 znějí také „v impresi akademické“ (v rozrůstající se latinské produkci 1642 – 1649 „typis academicis“). Po dobu 1639 – 1654 byla součástí Svatováclavského semináře v dnešní Husově ulici. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu svěřil klementinským jezuitům cenzuru řádové literární produkce tištěné kdekoli v Čechách (1646) a ekonomickou situaci jim vylepšil desetiletým privilegiem na výrobu kalendářů a liturgické literatury (1647). O rok později císař Ferdinand III. vydal Tiskárně velmi důležité povolení přijímat učně a vychovávat z nich tovaryše (1648). Tím bylo legalizováno působení tovaryšů na vandrech i po sousedním Německu, kde se doposud jezuitské výuční listy neuznávaly. Patisk jezuitské tiskařské produkce opakovaně zamezili zvláštními výsadami Karla VI. (1712) a Marie Terezie (1750).

Od dob osamostatnění právnické a lékařské fakulty (1638) a opětovného spojení světských fakult a jezuitské akademie do Karlo-Ferdinandovy univerzity (1654) čelili jezuité nárokům, které na tiskárnu vznášeli světští profesori. Aby se rektor jezuitské koleje Jan Molitoris vyhnul tlaku, ještě v listopadu 1654 pronajal na deset let celou Tiskárnu Janu Krausovi. Pomocníci však nelibě nesli, že nájemcem se stal pouhý knihkupec a nakladatel, nikoli vyučený tiskař. Na jejich protesty, v nichž se opřeli o podpůrnou arbitráž německých kolegů, Kraus hned po nástupu reagoval propuštěním tří nejagilnějších tovaryšů. Poněvadž tento akt kolidoval s nájemní smlouvou, která jakékoli personální změny vylučovala, Molitoris od pronájmu ještě téhož roku odstoupil.

Ferdinand III. v listopadu 1655 a opakovaně v březnu 1656 proti vůli řádu nakonec rozhodl, že Tiskárna musí sloužit celé univerzitě, nikoli jen rekatolizačním zájmům jezuitů. Podmínkou existence dílny ovšem měla být žádost řádu o nové prodloužení desetiletého privilegia na činnost, jehož znění z let 1635 a 1645 byla již neplatná. Jezuité dílnu nadále považovali za výlučný majetek řádu, ba ani o státní souhlas nepožádali a v impresech ji

setrvale označovali „formis academicis Caesarei Collegii Soc. Jesu“. Gubernium proto v létě 1656 nařídilo staroměstskému hejtmanu, aby provoz uzavřel. Všichni zaměstnanci se ocitli ve vězení. Propuštění byli v srpnu 1656 pod slibem, že do Tiskárny již nevstoupí.

Jezuité tak spor se státní mocí prohráli a o nové privilegium v zájmu fungování dílny přece jen požádali. Nicméně císař kauzu uzavřel kompromisem. Tiskárně nařídil od druhé poloviny roku 1656 užívat unijní impresum „typis Universitatis Carolo-Ferdinandae in Collegio Societatis Jesu ad sanctum Clementem“. Jezuité ho z donucení otiskovali jen v latinských publikacích. Pro německé užívali „in der academischen Druckerey in Collegio der Societät Jesu bey St. Clementem“ a na titulních stranách jazykově českých knih i nadále drželi původní formulaci „v staropražské koleji blíž Mostu“ (od 1656 až do zrušení řádu byla Tiskárna totiž umístěna opět v Klementinu). Ferdinandův nástupce Leopold I. roku 1658 příkl reskriptem vlastnická práva na Tiskárnu výlučně jezuitům, avšak formální vazba k univerzitě, vyjadřovaná latinským unijním impresem, měla zůstat zachována (že tomu tak ve skutečnosti nebylo, dokládají sporadicky otiskované formulace „typis academicis“ nebo „typis Collegii academici“).

Téhož roku 1658 Leopold I. povolil řádu založit vlastní knihkupectví, které se otevření dočkalo až 1675. Prvním správcem obchodu byl Adam Sävecius (též Sivecius), původní profesí faktor. Počátkem 1678 zde vyšla asi první, ale dnes nedoložená nakladatelská a knihkupecká nabídka soustředující, jak víme z archivně chované korespondence, na 900 titulů. Vedle knih z vlastní tiskárny nabídka obsahovala i velmi početný vzorek německé, rakouské a nizozemské produkce, kterou jezuité získali výměnou. Reprezentativní sortiment nabízený za téměř dampingové ceny vytvořil v Praze nekalou konkurenci, jíž ostatní pražští tiskaři, knihkupci a knihvazači hodlali čelit žalobou. Jakkoli lze v podtextu vytušit také rivalitu vůči Jezuitské tiskárně samotné, situace se zřejmě zklidnila i bez soudního procesu. Nejstarší zachovanou, ale doposud málo známou nakladatelskou a knihkupeckou nabídkou o jednom listu je Poznamenání českých kněh, které se vynacházejí v Impressii akademické koleje Tovaryšstva Ježíšového v Praze blíž Mostu (Praha 1700?).

Jezuitský řád mimo to spravoval nejstarší institucionální nakladatelství v Čechách, zaměřené na vydávání a zčásti tržní a zčásti bezplatnou distribuci jazykově české katolické literatury. Pod názvem **Dědictví sv. Václava** toto nakladatelství založili 19. června 1669 ze soukromých finančních prostředků novoměstská pekařka Marie Štajerová a její syn, významný jezuitský kazatel, misionář a spisovatel Matěj Václav Štajer. Instituce nesídlila spolu s Tiskárnou v pražském Klementinu, nýbrž v koleji sv. Ignáce na dnešním Karlově náměstí.

Jezuitská tiskárna jen s jedinou krátkodobou výjimkou 1654 nebyla na rozdíl od pražské Tiskárny arcibiskupské či sesterských institucí v cizině nikdy pronajímána. V čele dílny stál člen řádu nazývaný prefekt (praeses, provizor), k ruce mu byl přidělen řádový socius (spolupracovník). Poněvadž se jména prefektů na rozdíl od technických vedoucích dílny v impresech neuváděla, známe je nesouvisle jen ze soudobých písemných pramenů. K významnějším řadíme kupříkladu Jiřího Plachého st. řečeného Ferus, literárně činného Bedřicha Bridela nebo jazykovědce Jiřího Konstance.

Technický provoz Tiskárny řídil světský pracovník zvaný faktor. Z impres na titulních stranách poznáme mimo jiné řemeslníky, kteří před nebo po účinkování u jezuitů provozovali vlastní živnost, kupříkladu Zikmunda Lévu, Jiřího Černocho, tři členy rodu Kamenických, Vojtěcha Jiřího Koniáše, Jana Norberta Fického a další. Faktoři zaměstnávání jezuity byli oprávněni vydávat vlastním učňům po uplynutí výuční doby tovaryšské listy (z pramenů je znám spor prefekta Jindřicha Chlumeckého o Koniášovo povýšení v hierarchii pomocníků). Jakkoli produktivita dílny časem rostla, řád až do zrušení Tiskárny vystačil zhruba se sedmi tovaryši. Mnozí pocházeli z Německa a Švýcarska a přinejmenším do roku 1650, jak o tom svědčí rukopisné záznamy Jiřího Plachého, byli nekatolického vyznání.

Za posledního faktora Hagen, rodáka z německého Weissenburgu, byl jezuitský řád bulou Klimenta XIV. roku 1773 zrušen. Tiskárnu i Svatováclavské nakladatelství na podzim převzaly státní úřady a Hagen byl opětovně postaven do čela. Obchodním vedoucím se na konci roku 1773 stal Antonín Elsenwanger a funkci exprefekta vykonával 1774 – 1776 profesor rétoriky František Mezický. Postátněná tiskárna změnila pochopitelně impresu, a poněvadž její sídlo zůstalo v Klementinu, je odbornou literaturou označována jako **Tiskárna klementinská**.

S růstem jezuitského řádu i české pobělohorské inteligence nabývá po polovině 17. století hegemonního postavení latinská produkce. Německy tištěných publikací bylo realizováno pravděpodobně méně nežli českých. Jestliže je správný předpoklad, že se antikva jako tiskové písmo českojazyčných textů v předbělohorské nábožensky rigidní společnosti neujala kvůli jisté asociaci s papeženstvím, pak je zajímavé, že se o tuto inovaci nepokusili (pokud víme) ani jezuité. Po polovině 17. století s nástupem nové generace domácích výtvarných

umělců však přichází i bez modernizace písmové kultury kvalitativní zlom v typografii Jezuitské tiskárny, která se stala velkou propagátorkou mědirytového frontispisu. V následujících desetiletích při pořizování knižních (většinou rytých) ilustrací dílna spolupracovala s řeholníky Constantinem a Dominikem, dále s Janem Gerhardem Dampervielem, Janem Adriaenem Gerhartem de Groosem, rodinou Kilianů, Janem Kryštofem Smíškem, Karlem Škrétou, Ondřejem Antonínem Wannerem anebo Baltasarem van Westerhoutem. Textové ilustrace většinou vznikaly pro knihy cizojazyčné. Česky tištěné zboží muselo kvůli nižší prodejní ceně obvykle vystačit se zástupným frontispisovým obrazem a bylo-li přeče jen ilustrováno, pak mnohdy s použitím starších melantrišských štočků. Tak například stěžejní díla Jak kostelní, tak domácí postila Šebestiána Vojtěcha Scipia (Praha 1667-1668) a Postila katolická Matěje Václava Štajera (Praha 1691) doprovázejí prastaré řezby monogramisty EWA z první poloviny 16. století. Jedinými výtvarnými prvky desítek českých knih se proto staly rozměrné barokní viněty a vlysy. Stejně jako všechny tiskárny jezuitského řádu v Evropě i pražská dílna namísto signetu užívala emblém IHS. Na nápisových páskách často otiskovala AMDG čili počáteční písmena devízy zakladatele řádu Ignáce z Loyoly. Táž devíza (*Ad maiorem Dei gloriam*) se nachází v barokní řezbě na horním příčném břevnu ručního knihtiskařského lisu, který právě pro jezuitu počátkem 18. století nechal zřejmě postavit olomoucký tiskař Vít Jindřich Ettl jako satisfakci za svůj morální poklesek (dnes je toto zařízení chováno v pražském Národním technickém muzeu).

Drtivá převaha produkce Jezuitské tiskárny se ve srovnání s ostatními domácími dílnami 17. a 18. století vyznačovala vysokou jazykovou kulturou (o českých tiscích to platí dvojnásob). Bohatá ediční a typografická činnost bezvýhradně podporovala pobělohorský rekatolizační program. Tiskárna šířila především pestrou žánrovou škálu náboženské a nábožensky vzdělavatelské literatury (Bible, kancionály, legendy, kázání, modlitební knihy, postily, liturgika). Lidovou zbožnost upevňovalo množství drobných hagiografických tisků a devoční grafiky. Podstatnou část vlastenecky orientovaných rukopisů čerpala od řádových literátů z Čech (Balbín, Konstanc, Scipio, Štajer, Tanner). V originálu či v překladech hojně přetiskovala také práce zahraničních spolupratřů (Álvarez, Canisius, Ignác z Loyoly, Lenczycki, Nadási, Rodríguez). Z rané náboženské produkce je pozoruhodné *Mariale sive Liber de praecellentibus et eximiis ss. Dei genitricis Mariae* Arnošta z Pardubic (Praha 1651). Kniha se sázela z rukopisu rožmberské knihovny, který byl 1648 jezuita vypůjčen, a jako jediný tak uchráněn před kořistnickým vyvezením do Švédska. Z dalších aktivit lze jmenovat Balbínovy práce *Diva Wartensis* (Praha 1655) a *Diva Montis Sancti* (Praha 1665), Bedřich Bridel *Život svatého Ivana, prvního v Čechách poustevníka* (Praha 1657) a *Jesličky. Staré, nové písničky* (Praha 1658), Friedrich von Spee *Zdoroslaviček v kratochvilném hájičku postavený* (Praha 1665), Matěj Tanner *Societas Jesu usque ad sanguinis et vitae profusionem militans* (Praha 1675), Jan Ignác Dlouhoveský z Dlouhé Vsi *Annus Marianus* (Praha 1691), Laurentius Surius *Vitae sanctorum*, to jest *Životové, skutkové, mučednictví, smrt a památka nejpřednějších svatých a světic Božích ze všech národův* (Praha 1696) aj. S finanční podporou Dědictví sv. Václava a s původním Melantrichovým typografickým a ikonografickým materiálem vznikla v Jezuitské tiskárně také první úplná katolická Bible česká neboli Svatováclavská (Praha 1677-1715), do níž jezuité nově zařadili jen barokní viněty a anonymní celostranné obrazy evangelistů.

Symbióza řádu s politickými kruhy se navenek projevovala vydáváním prozaických i veršovaných publikací (divadelních synopsí čili stručných výtahů z libreta) oslavujících habsburský dům. K okruhu oslavných publikací lze zařadit také monumentální čtyřsvazkovou sbírku pramenů Jana Schmidla *Historiae Societatis Jesu provinciae Bohemiae* (Praha 1747-1759).

Výchovné a vzdělávací působení řádu i sepětí s univerzitou předurčovalo Tiskárnu k výrobě učebnic, obzvláště jazykových. Jiří Plachý st. připravil k novému vydání tehdy již nedostupný tisk první české (bratrské) gramatiky Beneše Optáta, Petra Gzela a Václava Filomata *Česká gramatika sedmerou stránku v sobě zavírající* (Praha 1643). Jezuité tiskli podvkrát také světově proslulou učebnici exulanta Jana Amose Komenského *Janua linguarum reserata aurea* (Praha 1694 a 1716), a to i s uvedením autorova jména. Matěj Václav Štajer připravil text *Brány k vydání již před rokem 1667*, ale výroby prvního vydání se ujala pražská Tiskárna arcibiskupská (1667-1669). Péči o český jazyk vyvíjeli také řádoví autoři Jiří Konstanc *Lima linguae bohemicae*, to jest *Brus jazyka českého* (Praha 1667) a Matěj Václav Štajer *Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti* (Praha 1668), nazývaný tehdy metaforicky „Žáček“. Mezi často reeditované učebnice patřila *Grammaticarum institutionum libri primi* Manuela Álvareze (Praha 1682) a slovník *Gradus ad Parnassum* (Praha 1707). Ke školní praxi směřovala mimo jiné Balbínova práce *Verisimilia humaniorum disciplinarum* (Praha 1666) nebo *Lexicon hebraico-chaldaicum* Františka Haselbauera (Praha 1743) aj. Oblíbenou pomůckou byla šestisvazková encyklopedicky pojatá učebnice Maxmiliana Dufrena, jejíž jednotlivé díly se nazývaly *Rudimenta historica* (Praha 1727), *Rudimenta geographica* (Praha 1750) atd. Širší hospodářské poslání plnily prakticistní příručky jako Johann Erasmus Wegener *Oeconomia Bohemi Austriaca mit angehengten Tugend-Spiegel der Hoffbedienten* (Praha 1666) či Kryštof Fischer *Operis oeconomici* (Praha 1679).

V souvislosti s výukou jistě nepřekvapí, že jezuité pečovali o rozmnožování hebrejských učebnic. Zřejmě vůbec poprvé se k tomu rozhodli 1652, když jejich spolubratr a profesor hebrejštiny Melchior Hanel přeložil parafrázi indických a arabských bajek Miše šualim. *Parabola vulpium* (Praha 1652, podruhé 1661), kterou ve 14. století sepsal Berachja ben Nitronaj ha-Nakdan. Tato básnická parafráze byla zároveň vůbec prvním dílem židovského autora akceptovaným v českém křesťanském prostředí. Jezuité však o monopol na hebrejský tisk mezi nežidovskými pražskými tiskárnami přišli roku 1756, kdy spolubratr František Zelený zadal rozmnožení své učebnice rosenmüllerovské tiskárně.

Jezuitská dílna formou tištěných univerzitních disertací zpřístupňovala vzdělanějším čtenářům také latinskou teologickou, právníkou, historickou, lékařskou a přírodovědnou prózu. Tato doposud opomíjená součást pobělohorského literárního terénu byla v Čechách po dlouhá desetiletí takřka jediným odvětvím knižní kultury, v němž se soustavně uplatňovala cyklická portrétní či vědecká ilustrace.

Velkou konkurentkou Jezuitské tiskárny byla pražská **Tiskárna arcibiskupská**, bezesporu významné domácí institucionální středisko pronajímané od počátku 18. století soukromým živnostníkům. Jejím vzniku předcházelo roku 1625 jmenování Pavla Sessia arcibiskupským a od 1626 kardinálským tiskařem. Oficiální zakázky pražského arcibiskupství byly zpočátku tištěny ještě v Sessiově dílně (zemř. po 1631). Když však probošt Jan Sixt z Lerchenfeldu (zemř. 1629) odkázal pražskému kardinálovi Arnoštu Vojtěchu z Harrachu svou soukromou litoměřickou tiskárnu, kardinál ji nechal převézt do Arcibiskupského paláce na Hradčanech a zprovoznil ji jako institucionální dílnu k podpoře rekatolizačního programu realizovaného arcibiskupským seminářem, konzistoří, kapitulou a všemi nižšími složkami arcidiecéze. Na Hradčanech se Tiskárna měla nacházet již před únorem 1630, ale nejstarší produkce je zachována teprve o rok později 1631.

Až do roku 1786 Tiskárna několikrát měnila místo, a tím i názvy. Po 1631 byla přenesena do nově zřízeného semináře v Králově dvoře u Prašné brány (založen 1629). Okolo roku 1650 bylo arcibiskupství nuceno pro špatnou finanční situaci Tiskárnu pronajmout klášteru premonstrátů na Strahově (v letech 1652 – 1679 byla Tiskárna přičleněna k premonstrátskému semináři sv. Norberta). Premonstráti ji několikrát mohli odkoupit, ale neučinili to, takže dílna putovala zpět do budovy arcibiskupského semináře v Králově dvoře. Roku 1679 Tiskárna přešla smlouvou na 30 let do správy benediktinského kláštera v Emauzích. Roku 1686 se však provoz ještě před vypršením nájemní smlouvy vrátil opět do Králova dvora. Josef II. po vyrovnání pohledávek vůči arcibiskupství tiskárnu 1785 na několik měsíců postátnil. Arcibiskupství ji sice odkoupilo zpět, avšak Tiskárna musela opustit Králův dvůr, který nadále připadl armádě. Roku 1786 našla útočiště v generálním semináři pražského Klementina. Zde její existence skončila až 1928.

Do roku 1700 byli k řízení provozu najímání svěštější faktoři. Nejstarším faktorem doloženým v impresech je **Zachariáš Dominik Aksamítek** (1611 – 1691), který později působil jako uznávaný sazeč římské Tiskárny Kongregace propagandy víry. Ačkoli úřední zakázky zřizovatele musely být vždy upřednostňovány (direktáře, katechismy, patenty), arcibiskupští faktoři v porovnání s kolegy pracujícími pro konkurenční Tiskárnu jezuitskou měli větší volnost a nemalou část svých aktivit věnovali soukromým výrobním a ekonomickým zájmům.

Od roku 1700 byla Arcibiskupská tiskárna z ekonomických důvodů pronajímána. Nájemci pocházeli z řad externích faktorů, či dokonce bývalých majitelů živností (ti museli do smlouvy s arcibiskupstvím vložit jako zástavu vlastní dílnu, ale měli právo najímat subalterní faktory). Poněvadž pachtovní smlouva byla dědičná, některé rodiny si pronájem udržely více než 20 let (Diesbachovi a Vetterlovi). Nájemci však až na výjimky neměli právo přijímat učně, takže většina z nich dílnu jen exploatovala, aniž by se starala o budoucnost. Technický stav i hospodářské výsledky Tiskárny upadaly. Arcibiskup Antonín Petr hrabě Příchovský byl nucen 1772 sestavit komisi, která v čele s písmolijcem Václavem Janem Krabatem měla ukázat cestu k nápravě.

Prvním nájemcem, který 1700 dílnu získal do vlastní režie, byl rodák ze švýcarského Zugu Wolfgang Wickhart (zemř. 1726). Rokem 1715 přenesl dílnu do svého staroměstského domu. Po dlouholetém sporu se samostatně pracujícími pražskými kolegy, kteří nájemní vztah nepovažovali za sobě rovnocenný, se mu podařilo 1719 vysoudit právo na přijímání učňů a výchovu vlastních tovaryšů (Tiskárna jezuitská měla tuto výsadu již od 1648). Po Wickhartově smrti byla dílna přemístěna zpět do arcibiskupského semináře a dalšími nájemci se stali mimo jiné bývalý pelhřimovský tiskař Josef Antonín Schilhart, Matěj Adam Höger, Jan Norbert Fický, Jan Alois Beránek, František Augustin Höchenberger, Jan Josef Diesbach, Jan František Vetterle, synové Bohumila Haase st., Karel Vilém Medau aj.

Instituce spolupracovala možná již od 1640 s vídeňským tiskařem a písmolijcem Matthäusem Cosmeroviem. Získávala od něho tiskové písmo. Na počátku 18. století je doložena spolupráce s pražským písmolijcem

Šebestiánem Reidtem. Z dob o málo pozdějších se zachoval tištěný písmový vzorník *Specimen diversorum typorum Pragae in Aula Regia in archiepiscopali typographia reperibilium* (Praha 1721). Obsahuje 12 písmových řezů antikvy a 13 řezů fraktury a švabachu. Další verze *Specimenu* se objevily ještě 1740 a 1747. V pořizování ilustrací oslovovala Tiskárna již od poloviny 17. století domácí umělce jako frátery Constantina a Dominika. Spolupráce trvala též mezi Tiskárnou a Baltasarem van Westerhoutem. Jako jedna z prvních u nás zaváděla do jazykově české knihy výrobně složitou a drahou mezzotintu.

Poněvadž Tiskárna sloužila potřebám arcibiskupství, v edičním modelu vedle neodmyslitelné církevně administrativní literatury převládala produkce náboženská, totiž biblická, liturgická, dogmatická, církevně historická a polemická, dále kázání, modlitební knihy a seminární disertace. Takřka monopolním jazykem tisků byla latina, méně se tiskla tvorba německá a česká (do konce 17. století známe asi jen 35 českých titulů). Během působení faktorů Kastnera a Postřihače se skoro kmenovým autorem stal jezuita Bohuslav Balbín. Postřihač vytiskl také Komenského slovník *Janua linguarum reserata aurea* (Praha 1667-1669). *Janua*, kterou s uvedením autorova jména edičně připravil jezuita Matěj Václav Štajer, byla prvním dílem Komenského tištěným v Čechách po jeho odchodu do exilu. Toto vydání i pozdější reedice pražské Tiskárny jezuitské z let 1694 a 1716 se staly oficiálními učebnicemi. Řídce zde vycházely také právnické příručky a přednášky (*Weingarten*, *Schambogen*) a literatura historicko-topografická. Spisy jazykovědné a slovníky se na rozdíl od Jezuitské tiskárny takřka nevyskytují.

Prvním zřetelným předělem v jednostrunné skladbě edičního modelu Arcibiskupské tiskárny je rok 1700, kdy se do jejího čela postavil první soukromý nájemce Wolfgang Wickhart. Proslul zejména velmi pěkně provedenými zakázkami hraběte Františka Antonína Šporka, z nichž zde jmenujeme alespoň nábožensky vzdělavatelský sborník *Christliche Kinderlehr oder Das heilige Vatter Unser* (Praha 1720). Ke šporkovskému kruhu patřil i tiskař Jiří Laboun st., z jehož karolinské tiskárny Wickhart přebíral také naukovou literaturu, např. *Karl Valentin Kirchmeyer von Reichwitz Uralter Kucus-Brunn* (Praha 1718) nebo *Jan Adam Veith Thermae Podolenses a novo resurgentes* (Praha 1726). Další nájemce Höger převzal po dvou svých pražských kolezích výrobu pozoruhodného, bohatě ilustrovaného německého itineráře *Evropy, Asie a Afriky Peregrinus in Jerusalem. Fremdling zu Jerusalem* (Praha 1729-1732), který sepsal český servita *Angelicus Maria Miller*. Během působení nájemce Fického se Arcibiskupská tiskárna připojila k pražským oslavám třístého výročí objevení knihtisku. V době mezi prvním a druhým vydáním české Bible svatováclavské, která připravovala Tiskárna jezuitská, vytiskl další nájemce Hladký vůbec první (sic!) cizojazyčnou Bibli u nás, totiž *Biblia sacra vulgatae editionis Sixti V. pont.*

m. jussu recognita et Clementis VIII. auctoritate edita (Praha 1756). Nájemce Diesbach vydal mimo jiné dva typograficky nejpohlednější slavnostní tisky, které z produkce Arcibiskupské tiskárny známe, a to *Actus coronationis ... Leopoldi II.* (Praha 1791) a *Actus coronationis ... Mariae Ludovicae* (Praha 1791).

Druhý mezník v edičním profilu Tiskárny přichází během 20. let 19. století, kdy kvantitativně i kvalitativně roste podíl jazykově české světské literatury. Největší zásluhu na tomto posunu mají faktor Tomáš Kubelka a nájemci Václav Špinka a rodina Vetterlových. Jejich péčí vychází kupříkladu *Jungmannova Slovesnost* (Praha 1820) a *Slovník česko-německý* (Praha 1835-1839), *Ján Kolár Básně* (Praha 1821), *Časopis pro katolické duchovenstvo* (Praha 1828-1949), *Šebestián Hněvkovský Děvín* (Praha 1829) a *František Ladislav Čelakovský Ohlas písní českých* (Praha 1840).